

KONDOR KATALIN

GOLGOTAI ÚT A FELTÁMADÁSIG

Beszélgetés Koltay Gábor filmrendezővel

- Sok-sok filmedben faggattad már az embereket nagy történelmi eseményekről, valószínű hát, hogy rengeteg tapasztalatot szereztél arról, mi befolyásolja az emberek gondolkodását Trianonnal kapcsolatban.

- Az ember tudása, ismeretei alakítják véleményét. Ezt pedig iskolai tanulmányaik során szerzik meg, szerencsés esetben kiegészülve az otthon hallottakkal. A mai fiatalok alig tanulnak erről az iskolában, otthon pedig még kevesebbet hallanak, hiszen a szüleik sem tanultak róla, és csak kevesek voltak olyan szerencsések, hogy a szülők, nagyszülők otthon pótolták az ismereteket. Mindennek természetesen politikai okai vannak, hiszen 1945 után, egy alapjaiban megváltozott társadalmi rendszerben Trianon és általában Horthy korszak revíziós politikája gyűlöletes szitokszónak számított, így aztán kimaradtak a tankönyvekből, vagy olyan súlyos ferdtételekkel említődtek, amelyek hatása máig érvényes. Nekem szerencsém volt, mert a szüleim gyerekkoromtól kezdve nagy figyelmet fordítottak arra, hogy megismertessék, magyarázzák az elhallgatott magyar történelmet. Később aztán tudatosan kerestem a könyveket, memoárokat,

hogy minél több ismeretem legyen, ami alapján ki tudom alakítani a magam képét Trianonról.

- Vajon örök érvényűnek kell-e tekintenünk a határok sérthetlenségének doktrínáját?

- Tudjuk, hogy a történelemben semmi sem örök. Én magam évtizedekig abban a tudatban éltem, hogy az egymással szemben álló két világrendszer, ha nem is örökké, de meglehetősen hosszú ideig fenn fog állni. A világbirodalmak is kialakultak, aztán összeomlottak, a körülmények változtak, de senki sem gondolta, hogy ez a változás a második világháború után 44 évvel be fog következni. Ennek következtében nem ördögtől való,

ha azt mondjuk, a jelenlegi határok sem örökké maradnak ilyenek. Gondoljunk bele, hányszor változott Magyarország határa az elmúlt ezer esztendőben. 1989-90-ben, a rendszerváltozáskor sokakban felmerült, hogy - ha nem is teljes egészében - változtathatók lennének határaink. Körülötünk is alapvetően megváltoztak a versailles-i békerendszer következtében kialakult határok és létrehozott államok. Mi nem éltünk a lehetőséggel. Nagy valószínűséggel azért, mert az akkori politikai elitnek a világ dolgait igazító nagyhatalmak feketén-fehéren megtiltották, hogy ezt a kérdést bármilyen formában szóba hozzák. Mert a nagyhatalmaknak ez semmiképpen sem volt érdekük. S mint tudjuk, a rendszerváltozást sem mi izzadtuk ki, hanem a két világhatalom megállapodása alapján történt minden lényeges mozzanat Közép-Kelet-Európában. Még a meglehetősen patrióta, nemzeti érzelmű történész-miniszterelnök, Antall József sem engedte meg, hogy kormányában ezek a kérdések egyáltalán felvetődjenek. Mivel mi gyenge identitású és csekély befolyású ország vagyunk, amely erős és összetartó nemzetként nem tud viselkedni, ezért sérülékenyek, kihasználhatók vagyunk,

s így érdekeinket sem tudjuk érvényesíteni. Mindenekelőtt meg kellene erősödnünk, s legalább a lényeges kérdésekben össze kellene tartanunk. Ha egyet akarnánk, akkor nagyobb esély lenne az érdekérvényesítésre. A nemzetközi erőviszonyokat is csak akkor lehet befolyásolni, ha szellemileg, lelkiileg, majd pedig gazdaságilag is vitathatatlanul erősek leszünk. Erről Széchenytől, Bethlentől, Telekitől, Klebelsbergtől sokat tudunk. Ehhez azonban nagyon hosszú út vezet.

- Igen sok mérnök, mezőgazdász, társadalomtudós és számos más szakember vallja, és bizonyítani is tudja, hogy Trianon negatív következményeit máig érezzük. Elég, ha csak a földrajzi egység megbontására gondolunk.

- 1920-ban a mi jelentős, gazdasági, szellemi és kulturális vonatkozásban is kiemelkedő országunk összezsugorodott, ezért lehetőségei megváltoztak. Az ember szíve fáj, ha Pozsonyba, Kassára, Nagyváradra, Kolozsvárra, Marosvásárhelyre, Szabadkára vagy bárhová, a trianoni határokon túlra utazik, ahol egykor virágzó magyar szellemi és gazdasági központok voltak. Nemcsak a természeti környezet megváltozása, az ásványkincsek, a termőföld

jelentős részének elvesztése, a közlekedési lehetőségek beszűkülése okozott máig kiheverhetetlen veszteségeket, hanem az is, hogy az egyközpontúvá váló Magyarország elveszítette kulturális pilléreit is. 1920 előtt a magyar szellemi elit nem feltétlenül törekedett Budapestre, mindenütt jelen volt az országban. A Trianont 1947-ben megerősítő párizsi békeszerződés következtében a magyarság erőszakos asszimilálása, olykor fizikai megsemmisítése mára szinte teljes körűen befejeződött. Hiába beszélünk határok feletti nemzetegyesítésről, amely persze egy gyönyörű és a mai napig politikai bátorságot igénylő gondolat, ha lassan-lassan nem lesz kivel egyesülni. Márpedig néhány évtized múlva féltő, hogy a magyarság szinte teljesen el fog tűnni a környező országokból. Az asszimiláció végleg befejeződik. Persze, maradnak még kicsiny szigetek, mint a Székelyföld, ahol majd néptáncbemutatókat tartanak, olyan jelleggel, mint a vadnyugati rezervátumokban a turisták számára rendezett lövöldözések.

- Azt mondják a korszak kutatói, hogy volt egy időszak - 1927 után, amikor az angol Rothermer lord megkezdte

magyarországi körútját -, mikor sokat foglalkoztak nemzetközi szinten is Magyarországgal. A revíziós gondolat akkor folyamatosan napirenden volt. Van-e esély arra, hogy Magyarország ebben a kérdésben is a nemzetközi figyelem középpontjába kerüljön?

- Bámulatos történelmi tett, ami társadalmi vonatkozásban 1920 után Magyarországon bekövetkezett. Egy Trianonban halálra ítélt ország tizenöt esztendő alatt, a harmincas évek közepére a közepesen fejlett európai országok élvonalába emelkedett. Ennek, a társadalom minden rétegét érintő, átfogó, megmozgató fejlődésnek kiemelkedően jelentős oktatási, kulturális vonatkozásai voltak. Ezt szoktuk Klebelsberg Kuno kultuszminiszter nevével fémjelezni. Az akkori politikai vezetés magáénak vallotta Széchenyi törekvéseit, miszerint csak „kiművelt emberfők” sokaságával lehet valódi, összetartó közösséget, azaz nemzetet teremteni, amely képes ellenállni a világban lezajló politikai folyamatoknak, képes felépíteni önmagát, megerősödni, hogy aztán egy szerencsés történelmi időszakban ez az erős közösség tudjon élni az esetlegesen kínálkozó lehetőségekkel. Ez volt a revíziós gondolat lényege, amelyben minden felekezett, politikai erő, társadalmi csoport egyetértett. Az iskolában tanítani kellene a Kosztolányi Dezső által szerkesztett *Vérző Magyarország* című kötetet. Egy ilyen újra magára eszmélő, öntudatra ébredő közösség persze megtalálja azokat a képviselőit, akár a nemzetközi közéletben is, akik jó hatásfokkal segíteni tudnak egy gondolat, egy szándék érvényesítésében.

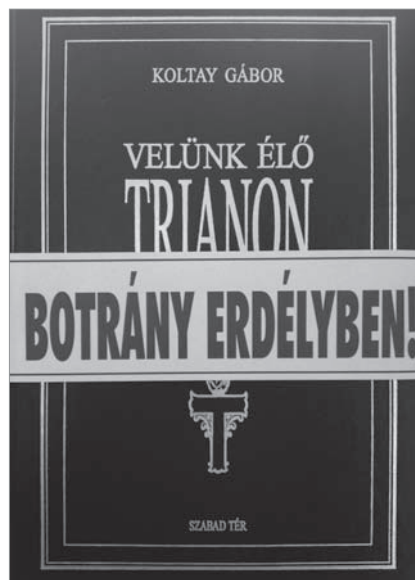
- Sokan makacsul mondogatják, hogy a Kárpát-medencében még mindig a magyarok alkotnak többséget. Ettől függetlenül valószínűleg naiv a kérdés: van-e esély békés megoldást találni erre a gondra?

- Természetesen van esély, és gondolom, nincs normális ember, aki - főleg a mai világban, a mai körülmények között - erőszakos megoldásban gondolkodna. Ez nem lenne demokratikus gondolat, de hát nézzünk mélyen magunkba, erőnk sem lenne hozzá. Az elmúlt negyed évszázadban még a hadseregünket is tudatosan legyengítettük. De hát nem is ebbe az irányba akarunk gondolkodni. A két világháború között sem gondoltak ilyesmire. Jó lenne minél többet olvasni Herczeg Ferenc, Kosztolányi, Babits, Szabó Dezső, vagy a politikusok, Teleki, Klebelsberg, Hóman és mások írásait. Ismétlem, mindenekelőtt meg kell erősödni, hogy egy adott történelmi helyzetben képesek legyünk érdekeinket érvényesíteni. Ez az időszak 1938-41 között ugyan bekövetkezett, de az olasz segítség mellett egy másik európai nagyhatalom, Németország is kellett hozzá. S ez megpecsételte a többnyire békés revíziók későbbi sorsát. Még mindig nem hangzik el kellő hangsúllyal a nyilvánosság előtt, főleg nem tanítják, hogy ezek a határkiigazítások tisztességesek voltak, hiszen alapvetően magyar dominanciájú területek lettek újra magyarrá. Egyébként sem szabad összekeverni a Trianon utáni tizenöt évet mindazzal, ami a harmincas évek közepétől Európában, majd 1938-ban közvetlenül a magyar országhatáron is, a német nemzeti szocializmus térhódításával megjelent. Tanulni kell a történelmi hibákból - bár nehezen szoktuk belátni tévedéseinket -, erős és összetartó Magyarországot kell építeni, amelyből nem kiáramlanak legjobb erőink, hanem mágnesként vonzzuk magunkhoz még a határainkon túli területek legjobbait is, tehetséges fiatalokat és tudósokat egyaránt. Csak egy ilyen ország képes Európa közepén befolyásolni a történéseket. Ma

már lényegében átjárható a határok, de a magyarság jogfosztása, megfélemlítése továbbra is tart, lásd például a kettős állampolgársággal kapcsolatos szlovák törvényeket.

- *1920 után, a két háború között sem az egymást követő kormányzatok, sem a szakemberek, sem az ország polgárai nem nyugodtak bele a békediktátumba. Egyetlen percig nem mondtak le Trianon revíziójáról. Azóta az idő megtette a magáét, és még csak megkérdezni sem igen merik, felmerülhet-e valamilyen revízió egyáltalán.*

- Meggyőződésem szerint a revízió semmiféle alternatívája nincs napirenden, mert gyengék, esendők, széthúzó, következésképp kihasználhatók, egymás ellen fordíthatók vagyunk. Ilyenné tett minket a történelem. A közép-kelet-európai rendszerváltozások idején a bátor politikai fellépésnek talán lett volna valamiféle esélye, a nekünk oly sokszor köszönetet nyilvánító akkori Németországot még talán magunk mellé is állíthattuk volna, de ez az idő elmúlt. Nincs más alternatíva, mint szellemi, lelki, kulturális vonatkozásban gyarapodni, erősödni. De hát figyelve az elmúlt negyed évszázad folyamatait, erre is kevés az

esély. A nemzeti érzés felemlegetése, kifejezése honfitársaink egy részénél, akiknek hangja messzire szól, valamiféle szitokszónak számít. Ezt én, mint a témában több történelmi filmet is készítő alkotó, évtizedek óta tapasztalom. A közelgő századik évforduló persze óriási lehetőség, ha a kormányzat az 1956-os forradalom 60. évfordulójára való méltó emlékezés mintájára a trianoni problematika sokoldalú feltárását, modern, korszerű, felvilágosult és demokratikus kezelésének bemutatását lehetővé teszi. Vegyük tudomásul - még ha nem is szívesen beszélünk róla -, hogy a félelem olyan mértékben van jelen az emberi gondolkodásban, hogy Trianonról ma sem szívesen beszélnek az iskolákban, a médiában vagy a közbeszédben. Pedig a velünk élő trianoni problematikát ki kell beszélnünk. Ezért készítettem 2004-ben a *Trianon* című mozifilmet, és a *Velünk élő Trianon* című 14 részes sorozatot. Jellemző módon 2010 előtt szóba sem jöhetett, hogy ezeket a televízióban bemutassák, de még azt követően is csak lehetetlen műsoridőkben sugározták. De legálább sugározták.

- *Nem csupán Trianonról, hanem több magyar sorsfordító történelmi eseményről is számtalanszor hallhattuk a figyelmeztetést, ne bolygassuk ezeket a történelmi sebeket itt, Közép-Európában, mert nekünk az a fontos, hogy békében éljünk egymás mellett, és stabilitás legyen.*

- Az egyik legfontosabb kérdésről van szó. Történelmi ismereteim, kutatásaim, interjúim, filmjeim és főleg a határon túli magyar területeken tett utazásaim, személyes kapcsolataim alapján mély meggyőződésemmé vált, hogy ebben a közép-európai térségben sohasem lesz nyugalom a trianoni békediktátum okozta, most már közel száz év óta magunkkal hurcolt prob-

lémák rendezése nélkül. Ehhez kevés a határok átjárhatóságának ténye. Gyönyörű, jelkép erejű gesztus volt a magyar kormányzat részéről az Esztergom-Párkány közötti Duna-híd újraképzése, de ettől még Szlovákiában felvidéki honfitársainkat megfosztják állampolgárságuktól, ha a szlovák mellé felveszik a magyart is. Jó érzés tapasztalni, hogy határainknál ma már nem szedik szét autóinkat, akár még könyveket is bevihetünk a környező országokba, de Trianon és az ezzel kapcsolatos kérdések felemlítése még mindig tabu téma. Engem Raffay Ernő történéssel együtt 2005 elején kitaláltak Romániából, mert Erdélyben vetítettük a Trianon filmemet. Iszonyatos botrány lett belőle, az akkori kultuszminiszter asszony – jellemző módon magyar feljelentés alapján – betiltotta a filmvetítéseket, az összes televíziós hírcsatorna ezzel foglalkozott. Még szerencse, hogy Románia akkor az EU felvétel előtt volt, és valaki kapcsolt, amikor Brüsszelben Gál Kinga parlamenti képviselő felemlítette ezt a szellemi atrocitást. Az Antenna1 országos kereskedelmi csatorna, éppen a születésnapomon, február 9-én este, fő műsoridőben a teljes filmet sugározta, és utána Raffayval, a másik oldalon velünk szemben felvonultatott négy, mindenre elszánt román történéssel és publicistával három órán keresztül élő televíziós vitát folytattunk. Személyesen is megtapasztaltam, milyen iszonyatos szenvedélyeket keltenek a legegyszerűbb kérdéscsoportok is, és a tényekkel mennyire nem akarnak szembenézni. Reszketve gyűlölik a témát, és ezzel ugyanígy vagyunk a Felvidéken és másutt is. Tudjuk, miért. Rossz a lelkiismeretük. Akinek tiszta a lelkiismerete, az a kisebbségeinek minden jogot megad, közössége egyenrangú részének tekintik őket, az semmitől sem fél, hiszen

tudja, hogy a kisebbség jól érzi magát. Aki a tükörbe nézve érzi, tudja, hogy egy végzetesen rosszindulatú, bűnös, sőt tudatosan bűnös békediktátum egy szerencsés történelmi helyzetben számára hatalmas területeket, következőképp gazdagságot biztosított, annak természetesen rossz a lelkiismerete, nem akar erről a kérdéstről hallani, főleg nem kívánja azt a nyilvánosság előtt megbeszélni, megvitatni. Természetesen mindannyiunk célja, hogy Közép-Kelet-Európában stabilitás legyen és békében éljünk egymás mellett. Ehhez azonban előbb-utóbb rendezni kell közös dolgainkat.

– Ez viszont azt követelné meg, hogy a létező legréálisabb módon ismerjük meg a saját történelmünket, természetesen a világtörténelemben beágyazva. Ám ez az ismeretszerzés annak ellenére nem történt meg, hogy ma már rengeteg anyag, tanulmány, regény, személyes memoár segítheti az embert az eligazodásban. Magyarán – ez kicsit nekem a vesszőparipám – személyes felelősségünk is van abban, hogy jó vitapartnerek legyünk, s nem nagy hangon hözöngölk. Márpedig ez utóbbiakat könnyű csapdába ejteni. A Trianoni Szemle munkatársaitól tudom, hogy az egyik közismert politikus ezzel kapcsolatban Magyarországon kétféle: az egyik a Deák-féle, a realitásokat figyelembe vevő, bölcs, előre tekintő gondolkodás, érzük el azt, ami elérhető! A másik a szélsőséges kivagyiság, az irrealitás, amelyik erősebbnek tekinti a nemzetet, mint amilyen valójában”.

– Azokkal értek egyet, akik azt mondják, hogy történelmi ismeretek, tudás nélkül sohasem alakulhat ki az ember egészséges történelemszemlélete, erre épülő nemzettudata. Ebben 1945 óta most már több mint hetven éves elmaradásunk van, s ezen belül az elmúlt 25–26 év is erős kívánniva-

lókat hagyott maga után. Egy össze-zavarodott, tudathasadásos lelkiállapotban, ismeretek hiányában nehéz közösen vállalható álláspontot megfogalmazni, főleg lehetetlen a többség által elfogadható koncepciót kialakítani. Ehhez erős és összetartó nemzetre van szükség. Wass Albert „néppé gyúrt nemzetről” beszél, Nemeskürty István pedig azt írta: „országglakosok gyülekezetévé váltunk”. Egy ilyen szellemi zűrzavarban természetesen jelennek meg mindkét oldalon a szélsőségek. Deák Ferenc réalpolitikus volt, akit persze nem csak Kossuth, de honfitársaink jelentős része is elutasított a kiegyezésért, holott kétségkívül Andrassy Gyulával és más kiemelkedő politikussal együtt olyan történelmi helyzetet ismert fel, amely lehetővé tette a 19. század végi gyarapodást. Azt se feledjük azonban, hogy a kiegyezéshez is olyan európai történelmi-katonai helyzetre volt szükség, amelyben az osztrák császár másként nem cselekedhetett. Ezt persze okos, előrelátó s a nemzet megmaradásáért és lehetséges felemelkedéséért tevékenykedő politikusoknak ki kellett tudni használni. A velünk élő trianoni probléma megoldásához még hosszú és keserves út vezet, de ez alapvetően rajtunk, magyarokon, a magyar nemzeten múlik. A nagyszájú okoskodás csak ellenérzéseket szül. Magunkba kell szállni és építkezni kell.

– Felelősen gondolkodó emberektől is hallhattuk a költői kérdést, vajon nem jelentett-e potenciális lehetőséget egy határkiigazításra a 90-es évek balkáni konfliktusa? Vajon lett volna esélyünk arra, hogy ezt a lehetőséget a nagyhatalmak előtt felvessük? Hiszen Trianon egész rendszere összedőlt! Nincsen Csehszlovákia, nincsen Jugoszlávia, a Szovjetunió is felbomlott.

– Volt lehetőség, de azt elszalasztottuk. Ma már más a helyzet. Az sem

véletlen persze, hogy semmilyen formában sem tudtunk élni a lehetőséggel, hiszen szétesett lelkületű, agyamosott masszaként köszöntött ránk a rendszerváltozás. A kívülről ránk erőszakolt, szomszédainkkal kötött ún. alapszerződésekkkel pedig korszerűnek, demokratikusnak tűnő gondolatokba csomagolva cselekvésképtelenségünket bizonyítottuk. Ma már tudjuk, hogy szomszédainknak eszük ágában sem volt betartaniuk az abban foglaltakat. Mi pedig politikailag korrektek vagyunk, mert ezt kívánja tőlünk az európai térség arculatát jelenleg meghatározó nagyhatalmi akarat.

- Szinte minden nap hallunk valami történetet arról, hogy az elcsatolt területeken élő magyarok milyen sérelmeket szenvednek el. Ezek a tények sem számítanak abban, hogy valamiféle revízió létrejöjjön?

- Jelenleg ez nem jöhet szóba. A környező országokban élő magyar kisebbségek körülményeit meghatározó ottani politika sokkal okosabb és előrelátóbb lehetne, ha az ott élő magyarság életfeltételeit, szellemi, lelki, anyagi gyarapodásának lehetőségeit messzemenően biztosítaná. Sokkal kevesebb lenne a feszültség, ha valóban demokratikus módon intéződnének ügyeink. Vajon miért nincs feszültség a Burgenlandban élő magyarokkal kapcsolatban? Ilyen értelemben miért nincs konfliktus Ausztria és Magyarország között? Mert megtalálják számításukat, s akár még magyarságukat is megőrizhetik, még véletlenül sem kell retorziótól tartaniuk. Tehát erre is van példa Európában.

- Nyilván az általad már kifejtett pszichológiai tényezők miatt retteg a környező országok politikai vezetése a tiroli vagy más európai megoldási módoktól, a nemzeti önrendelkezés gondolatának még csak a felvetésétől is. Pedig ezek legalább rész megoldást jelentené-

nek, megmaradásunkat segítenék, nem gondolod?

- A környező országokban élő magyarság folyamatosan asszimilálódik, alkalmazkodik a körülményekhez, tehát nemzeti identitását fokról fokra elveszíti, hiszen a félelem légkörétől a rendszerváltás óta sem tudott megszabadulni. Beolvad, vagy elhagyja szülőföldjét, másutt keres munkát, ahol családot alapít, s így öntudatlanul is hozzájárul a megmaradási esélyek fokozatos csökkenéséhez. Pedig az lenne a kívánatos, hogy a magyarság a szülőföldjén gyarapodjon, emelkedjen, legyen hasznos polgára országának, s büszke tagja nemzetének. Ehhez az anyaországnak sokkal többet kellene tennie. S ez akkor is igaz, ha 2010 óta vitathatatlanul sok mindent igyekezett tenni a magyar kormányzat ennek érdekében. A Nemzeti Összetartozás Napja, amelyet csak a külhoni érzékenység miatt nem neveznek trianoni emléknappnak, a kettős állampolgárság intézménye és sok minden más ebbe az irányba hat. De ne mutogassunk másfelé, magunknak kell szembenézni a tényekkel. Ezek olyan kérdések, amelyekben mi magyarok képesek vagyunk kivájni egymás szemét, nagy feszültségek terhelik közbeszédünket. Nem azért, mert mi ilyen élhetetlen fajta vagyunk, hanem azért, mert ilyené tett minket a történelem, a 20. század egymást kioltó, problémát problémára halmozó rendszerváltozásai, és az ennek nyomában kialakult szellemi értékszavar. Pedig a magyar kisebbségek nemzeti önrendelkezésének elérése fontos rész megoldást jelentene.

- Sokan Magyarországon uniós tagságában bíztak, abban reménykedtek, hogy - ha nem is kerül terítékre a határkérdés - legalább a magyar kisebbségek helyzete javul. Nagy csalódás érte a reménykedőket. Miért?

- Valóban nagy csalódás érte a magyarságot. Ezt korábban említett személyes tapasztalatom is bizonyítja. 2004-ben ugyan a román televízió levetítette a Trianon-filmemet, amit természetesen ízekre szedtek - pártállástól függetlenül - az ottani nacionalista erők, de mindegyre csak azért volt szükség, hogy az EU csatlakozás előtt bizonyítsák, mennyire toleránsak: még a magyar Trianon-filmet is levetítik! Amint a csatlakozás bekövetkezett, eszük ágában sem volt ezekről a kérdésekről okos, értelmes vitákat folytatni. Más kérdések elemzése kapcsán is láthatjuk, hogy Brüsszel vagy Strasbourg képtelen ezeket a kérdéseket orvosolni, egyáltalán vitákat, eszmecseréket generálni. Nem is ez a céljuk. Az Unió nem akar kérdéseket felvetni - mert nincsenek érvényes válaszai, gondolatai. Az EU egységes, könnyen kezelhető, irányítható Európát akar, amelyben a nemzetállamoknak nincs helyük, szerepük. Az utóbbi évek magyar politikai küzdelmei és a brüsszeli reakciók jól példázzák ezt. Az egyesült Európának alattvalókra van szüksége, akik örüljenek, hogy élnek, de ne legyenek különösebb szándékaik, törekvéseik, ne akarjanak szellemileg, lelkiileg erősödni, mert akkor baj van, az ilyen közösséget sokkal nehezebb, sőt olykor lehetetlen járomba hajtani. Az ilyen felemelt fejű, öntudatos közösségnek szándékai, elképzelései vannak, jövőképe van, s akkor jóval nehezebb elbánni velük. Fájdalmas felismerések ezek, de hát a világ nagy, befolyásos erőinek ez a célja. Ezt világosan látni kell. Szerencsére a világ változik, s nekünk résen kell lenni.

- Az elcsatolt területek magyarjai körében sokszor megfordulva, mit tapasztaltál, hogyan viszonyulnak a Trianonkérdéshez?

- Lelkiekben megrendült, kulturális, szellemi vonatkozásban, a történelmi

ismeretek hiányában, összefogásra képtelen, pártokra, csoportokra szakadó, a közélettől eltávolodó, a napi problémákban elmerülő, azokban olykor elvesző emberek, közösségek nehezen ismerik fel saját érdekeiket. Arról nem beszélve, hogy az asszimiláció és a tudatos betelepítések okán, a határon túli területeken ma már jelentős mértékben csökkent a magyarság száma, szinte mindenütt többségben vannak az ottani anyaország polgárai. Így egy elképzelt határmódosítás ma már nem oldaná meg a problémákat, csak tovább generálná a feszültségeket. A magyar gazdaság pedig közel sem olyan erős, hogy meg tudna birkózni azzal az irdatlan feladattal, ami

egy ilyen helyzettel együtt járna. Ez tehát nem reális célkitűzés, s megkockáztatom, a határainkon túl élő magyarokban sem fogalmazódik ez meg. Csak a hosszú távú tudatos építkezésnek van jövője, azaz egy megerősödő Magyarország lenne csak képes arra, hogy a határok feletti nemzetegyesítés gyönyörű eszméjét valóságos tartalommal töltsse meg.

– *Magyarország mostani miniszterelnöke több beszédében is használta a „határmódosítás nélküli nemzetegyesítés” fogalmát. Ehhez kapcsolódott egy sor törvény megszületése, hogy csak kettőt említsek: a kettős állampolgárság intézményének bevezetése, illetve amit már emlegettünk is, június 4-ének a*

Nemzeti Összetartozás Napjává nyilvánítása. Ennyivel kell tehát megelégednünk, ha a realitásokat nézzük?

– A korábbiakban kifejtettem, hogy ezek nagy horderejű politikai törekvések, amelyek érvényesítése, tartalommal való megtöltése csak erős hátterű nagy nemzeti összefogással lehetséges. Ennek jelenleg híján vagyunk. Ha a határon túl élő magyarok jogos félelmeiről beszélünk, akkor ne feledkezzünk meg arról, hogy ezek a félelmek ugyanúgy jelen vannak Magyarországon is. Trianon-filmemet rengeteg iskolában, faluban, kisvárosban a mai napig nem merik vetíteni. Hiába van Nemzeti Összetartozás Napja június 4-én, még nagyon sokfelé nem

EPILOGUS (RÉSZLET)

A televíziós vetítés előtt és azt követően is többször felvetődött, hogy ismerve a jelenlegi román körülményeket, szellemi közállapotokat, szabad-e az oroszán barlangjába menni, s kitenni magunkat a szélsőséges vélekedéseknek, becsületsértéseknek, esetleges atrocitásoknak, kiváltképp pedig a film meggyalázásának? Tudvalevő, hogy a január eleji botrány miatt Romániának Brüsszel felé bizonyítania kell, hogy a túlreagálások ellenére mégiscsak demokratikus ország, hiszen a 22 milliós nemzet most megismerkedhet a filmmel. Másrészt az előzetes hírekből és a megfelelő helyismerettel rendelkező személyek közlései alapján úgy tűnt, hogy a titkosszolgálat, a Securitate szervezte-engedélyezte a vetítést. Ez újabb alapot teremthet számukra a szerintük létező magyarországi fasiszta-revansista-antiszemita stb. törekvések sokoldalú bemutatására, következképp a romániai magyarok elleni fellépésekre.

Amint az várható volt, a román fél sokoldalúan taglalta, hogy a film revizionista, a két háború közötti „fasiszta” Magyarországon hangoztatott sérelmeket, érzelmeket, indulatokat ébreszti fel történelmi álmából, leginkább pedig árt a román-magyar megbékélésnek. A román történész kifejtette, hogy nem a múltba kell révülni, hanem előre kell tekinteni.

Várható volt, hogy a műsor után elszabadul a pokol, s ez a román sajtóban, rádióban, televízióban be is következett. A másnapi, február 10-i sajtótájékoztatónak tervezett, de üvöltözésbe fajult együttlélen újságírók vagy azoknak álcázott politikai provokátorok fasisztáztak, revizionistáztak. Sokkal durvábban folytatták az előző esti televíziós vita hangnemét, alig engedve, hogy egyáltalán szóhoz jussunk. Az esti műsor közben érkezett több ezer SMS-üzenet zömének tartalma: „Moartea Ungariei” (Halál Magyarországra), „Moartea bozgorilor” (Halál a bozgorokra).

Összességében mégis azt gondolom, hogy vállalni kellett a film televíziós vetítését és a vitát, mert nagyon sok olyan történelmi tény, érv hangzott el a teljes román nemzet nyilvánossága előtt, amely bizonyára sokkolta az agyamosott, információktól, ismeretektől évtizedek óta elzárt tömegeket, de amelyek megvitatása, újragondolása nélkül sohasem lesz megbékélés.

(Koltay Gábor: Velünk élő Trianon. Egy film története. Szabad Tér, 2005., 507–510. o.)

mernek emlékezni, közösen gondolkodni. Temérdek levelem, tapasztalatom van erről. Az emberek tudatába beférkőző „fortélyos félelem” komoly rombolást végzett, ezen változtatni, ezt enyhíteni csak egy rendkívül tudatos, hatékony politikai, társadalmi, kulturális erőfeszítés lenne képes, amely széles körű médiatámogatást élvez, s az oktatásban, a tankönyvekben is érezteti hatását. Rövid idő alatt szét lehet rombolni az emberi tudatot, de csak nagyon lassan lehet a romokból új várat építeni. S ha már Deák Ferenc neve szóba került, a kiegészítés a nemzeti önfeladás nélküli politikai kompromisszum szép és tanulságos példája volt. Ezért kell megismernünk történelmünket, újra és újra értelmezni a folyamatokat, öntudatosan megtapasztalni, mi az, amit a múltból haladó hagyományként tovább kell fejlesztenünk, s nagyon határozottan egyet kell érteni abban is, hogy mit kell a történelem szemétdombjára kihajítani. Ehhez büszkén vállalt, sohasem mások ellenére, hanem saját magunk lelki épülését szolgáló, szilárd cölöpökre épülő nemzettudatra van szükség. Minden nemzetnek vannak sajátos érdekei, különösképpen olyanak, amely polgárainak jelentős része közel száz esztendeje országhatáron kívül él, sőt szerte a nagyvilágban, minden földrészen, a diaszpórában. Ebben a léptékben, ilyen merítésben gondolkodni, okosan cselekedni csak egy lelkiekben megerősödő, legalább a nemzeti sorskérdésekben egyetértő közösség képes. Sohasem szabad elfelejteni azokat a tragikus politikai hibákat, amelyeket mi magunk is elkövettünk, s amelyekkel lehetőségeinket korlátoztuk, meggyengítettük közösségünket. Csak példaként említem, hogy a nemzetiségeket sokkal nehezebb lett volna a magyarság ellen uszítani, ha széleskörűen biztosítottuk volna joga-

ikat, lehetőségeiket. Második világháborús szerepünk, valóságos érdekeink fel nem ismerése, vagy adott esetben a felismerés utáni döntés- és cselekvésképtelenségünk, saját véreink vágőhídra küldése, mind-mind olyan nemzeti bűnök, amelyekkel tudni kell szembenézni. Ugyanakkor tehetséges és értékes nép vagyunk, melynek feladata, hivatása van ebben a térségben. Meg kell ismerni múltunkat, újra kell értékelni jelenünket, és szilárd alapokra épített jövőképet kell felvázolnunk. Az újra megtalált értékek mentén kellene életünket berendezni. Azaz meg kell tanulni összetartó közösségként, nemzetként viselkedni.

- Az unió recseg-ropog, döntései a tehetségtelenség bizonyítékai számomra. Kérhetlek jóslásra? Hogyan látod nemzetünk jövőjét?

- A magyar nemzetnek van jövője, mert tagjainak túlnyomó többsége értékes ember. A 20. század még sokáig velünk élő, körülöttünk létező szellemi romjain egy új világot kell építeni, amely - ahogy a költő mondja - „szébb a réginél”. A történelmet azért is kell tanulnunk és ismernünk, mert abból eleink nehéz történelmi időszakokon is túllépő, bátor és dicső cselekedeteiből a ma élő ember is hitet és erőt tud meríteni. Az embereknek a reményt kell sugallni. Fel kell szabadítani a gátlásokat, hogy bátor, öntudatos, az igazságért harcolni képes egyedek erős és összetartó közösségévé váljunk, amely képes szűkebbtágabb környezetében változtatni, szébbé és jobbá, becsületesebbé tenni a világot. Ehhez erős civil szervezetekre, öntudatos állampolgári gyülekezetekre, valódi demokráciára van szükség. A nagy történelmi példák mai üzenetének megértése ehhez sok segítséget nyújt. Ezért is fontos, hogy a kultúra széles körű lehetőségeivel, a médiák hatásának felhasználásával

ezt a szellemi erjedést, ébredést elősegítsük. Ha mindez bekövetkezne, akkor ki fog alakulni az a kohéziós erő a magyar társadalomban, amely egy széteső, széthúzó gyülekezetből összefogásra képes közösséget teremtet. Csak egy ilyen magára eszmélő nemzet képes a kor kihívásaira értelmes válaszokat adni, többek között orvosolni a térség trianoni traumáit.

- Mit jelent a ma emberének Trianon itt, Magyarországon?

- Fájdalmas felismerésem, olyasvalakinek, aki a trianoni problematikát alkotói élete jelentős részében ábrázolta, erről filmeket, színházi előadásokat készített, hogy a mai nemzedékek túlnyomó többségének Trianon nem sokat jelent. A mai fiatalok többsége még arra a kérdésre sem tud válaszolni, hogy 1920-ban mekkora részt csatoltak el Magyarországtól. Ismeretek nélkül nincs szellemi kohézió, nincs nemzet-tudat. Az általános tudatlanság pedig a kiszolgáltatottság felé tereli a közösséget. Ezen kell változtatni. Ezt ígérte a rendszerváltozás, de ma már jól látjuk, hogy ez mennyire bonyolult és összetett folyamat. Úgy kellene világpolgárrá válnunk, hogy nemzeti értékeinket felismerjük, megtartjuk, és ezekkel gazdagítjuk Európa és a világ kultúráját. Hosszú és gyötrelmes út vezet idáig, de ezen végig kell menni. Mély meggyőződés, hogy a magyarság ezt a golgotai utat sikerrel végig fogja járni, amelynek végén nem keresztre feszítés, hanem lelki és szellemi feltámadás lesz. Mindez összehangolt nemzetpolitikát feltételez, amelynek csírái vitathatatlanul megjelentek az elmúlt években. Más kérdés, hogy széles körű nemzeti összefogás nélkül nagyon nehéz ezen a göröngyös úton előbbre jutni. Nincs más lehetőségünk, ha eleink legszebb, hősi példáit mi, gyarló utódok követni szeretnénk.

(Készült 2016 májusában)